

HADSEREG ÉS FORRADALOM – 1956

A Magyar Néphadsereg 1956-os forradalomban és szabadságharcban betöltött szerepének megértéséhez, ha csak vázlatosan is, szükségesnek látszik az 1953-ban kezdődött fontosabb változások felidézése.

1953 közepétől érzékelhető nemzetközi enyhülés a hadsereg életében is jelentős változásokat hozott. A Sztálin halálát követő új, már inkább a békés megegyezést kereső szovjet vezetés változtatott az addigi, erőltetett gazdaságpolitikán.

1953 júniusában Moszkvába rendelték a magyar vezetőséget: követelték az erőszakos iparosítás és hadseregfejlesztés leállítását, a kormány átalakítását és személycserék végrehajtását. A Magyar Néphadsereg létszámát a továbbiakban több lépcsőben csökkentették a forradalomig, aminek következtében fokozatosan nőtt a hivatásos állomány bizonytalansága, a tisztek egzisztenciális fenyegetettsége.¹

Ezt erősítette az új honvédelmi miniszter, Bata István altábornagy kinevezése, aki módszeresen üldözte a tehetséges katonai vezetőket: a döntő beosztásokba gyenge képességű, tehetetlen és tekintély nélküli káderek kerültek.² Egyre fokozódtak az elbocsátások, hiszen a személyi kultusz ideje alatt elkövetett hibákért bűnbakokra volt szükség. A tisztek nem csak a pártnak voltak kiszolgáltatva, hanem a hadseregben működő ÁVH-állományú elhárító tisztek önkényes eljárásainak is. Többek között az emiatt kialakult ellenszenv eredményezte az ÁVH és a hadsereg „mérsékelt együttműködését” a forradalom alatt.³

Az 1953. július 4-én kormányt alakító Nagy Imre és az s az általa képviselt politikai irányzat is erősen hatott az elégedetlenkedő katonákra. 1952 végén határozatot hoztak az egyszemélyi parancsnoki rendszer bevezetéséről, a volt politikai tisztek többségükben parancsnokhelyettesekként működtek tovább. A hadsereg a párt irányítása alatt állt, a vezetés semmiféle önállósággal nem rendelkezett, ráadásul az egy-egy parancsnoki szint alá rendelt alakulatok nagy száma gyakorlatilag lehetlenné tette az egyszemélyi parancsnokok intézkedéseinek végrehajtását és ellenőrzését.

1955 elején, az osztrák államszerződés megkötését követően, a szovjet csapatok Ausztriából történő kivonulása ellensúlyozásaként – egyben a magyarországi szovjet katonai jelenlét további biztosítása érdekében és a harmadik világháború veszélyének hangsúlyozásával⁴ – a szovjet vezetés kezdeményezésére 1955. május 14-én aláírták a Varsói Barátsági, Együttműködési és Kölcsönös Segítségnyújtási Egyezményt.⁵

¹ *Berki Mihály*: Hadsereg vezetés nélkül. Budapest, 1989. (a továbbiakban: *Berki*) 20.o..

² Hadtörténelmi Levéltár (a továbbiakban: HL) 1956-os gyűjtemény (a továbbiakban: 56-os gy.), 8. őrzési egység (a továbbiakban: ő. e.) 9. fond (a továbbiakban: f.) Az 1956. október-novemberi ellenforradalom és a hadsereg. A Hadtörténelmi Intézet összefoglaló tanulmánya. (Továbbiakban: HI Tanulmánya)

³ Uo. 7. f.

⁴ *Okvát Imre* kandidátusi értekezése: Magyar katonapolitika a hidegháború kezdeti időszakában. 1945-1956. Budapest 1997. (a továbbiakban: *Okvát*) 211-212. o.

⁵ 1945 után a szövetséges nagyhatalmak megállapodása adott lehetőséget a szovjet katonai jelenlétre, s ezt az 1947-es párizsi békeszerződés egyik pontja állandósította.

A Varsói Szerződés keretében hazánkban állomásozó szovjet csapatok az 1955. szeptember 2-án hivatalosan megalakult Különleges Hadtest alárendeltségébe kerültek. A Különleges Hadtest fő erői a 2. és 17. gépesített gárdahadosztály, a 195. vadászrepülő-, a 177. bombázórepülő-hadosztály és a 20. pontonos hidászrezd voltak.⁶ A hadtest parancsnokságát és törzsét Székesfehérváron helyezték el, a szovjet csapatok fő feladata egy Nyugatról érkező támadás elhárítása, a fő erők beérkezéséig Magyarország nyugati határainak védelme volt.

A magyar hadsereg és a forradalom

„A hadsereg legfelső vezetését az október második felében felgyorsult politikai fejlemények dezorientált állapotban találták, amiben szerepe volt az akkori pártvezetés határozatlanságának is.”⁷ Az 1957 októberében készült, a HM Titkársága által kiadott összefoglaló jelentés a fenti módon jellemezte a hadsereg forradalom előtti állapotát, de a valóság ennél sokkal összetettebb és bonyolultabb volt.

A Magyar Néphadsereget éppen az 1956-57. évi átszervezés kellős közepén érték az októberi események. A szeptember 26-án – egy hónappal a forradalom előtt! – jóváhagyott szervezési intézkedések következtében az állomány több alakulata felszámolás alatt állt, vagy más parancsnokság irányítása alá került. Elrendelték továbbá 9 új katonai szervezet – köztük a 4. hadseregpáncsnokság törzsének – felállítását, de október közepén ezek még nem voltak működőképesek, a régiek viszont már leszerelés alatt álltak. Ráadásul a Minisztertanács 1071/1956/VIII. 1. sz. határozata alapján a hadsereg létszámát további 15 000 fővel kívánták csökkenteni.⁸ A magyar haderő az átszervezés előtt 125 000 fő katonát és 25 000 fő polgári alkalmazottat számlált. Az őszi létszámleépítés többek között 4583 tisztet és 1544 továbbshzolgáló tiszthelyettest érintett volna. (1.sz. melléklet.)

A forradalmat közvetlenül megelőző időszakban a Magyar Néphadsereg hadrendjét a 2. sz. melléklet tartalmazza.

Korlátozták a hadsereg alkalmazását a hadrafoghatóságával kapcsolatban felmerülő problémák is. A vezérkar főnökének jelentése, melyet az 1956. október 22-23-i parancsnoki értekezletre készített el, már nem hagyhatta figyelmen kívül a meglévő hiányosságokat sem.

Az 1955/56. évi 0056. sz. honvédelmi miniszteri parancs elrendelte a hadsereg állandó hadrafoghatóságának fokozását, készenlétét aktív harctevékenység végrehajtására. A jelentés szerint ezt teljesítették, de jelentős problémák maradtak megoldatlanul. Nem valósult meg a tiszthelyettesek teljes értékű parancsnokká nevelése, a tartalékos tisztek kiképzésének javítása, megbízható anyagi normák kialakítása. Sok kívánnivalót hagytak maguk után a parancsnokok fegyvernemi szakismeretei is: „...a harc feladatok megoldásánál csak jóváhagyják, nem pedig irányítják a fegyvernemek

⁶ Györkei Jenő-Horváth Miklós: Szovjet katonai intervenció 1956. Budapest, 1996. (a továbbiakban: Györkei-Horváth) 9.o.

⁷ HL 56-os gy. 8. ö. e. HI Tanulmánya.

⁸ HL 1967/T. 237. cs. 154. f.

működését.”⁹ Nem volt olyan fegyvernemi szakcsoport, ahol ne merültek volna fel alapvető ismereti és kiképzési hiányosságok.

Az évenkénti átszervezések, áthelyezések, leszerelések következtében „...a tisztii állomány jelentős részének hivatásérzete, felelőssége, öntevékenysége hiányzik, vagy legalább is alacsony fokon áll.”¹⁰

A jelentésekben a szilárd erkölcsi-politikai állapot meglétének hangsúlyozása mellett arról is olvashatunk, hogy az SZKP XX. Kongresszusán, valamint az MDP-KV júliusi ülésén elhangzottak a katonákra is jelentős hatást gyakoroltak. „Az utóbbi hónapokban erősebben jelentkeztek nacionalista, szovjetellenes és semlegességi politikát hirdető nézetek. Elszaporodott az imperialista rádióadások hallgatása.”¹¹ – olvasható a vonatkozó dokumentumokban.

A katonák elégedetlenségét erősítették a laktanyák falain kívülről, a polgári életből beszivárgó feszültségek, a fennálló rendszer torzulásai által keltett gyűlölet. A már korábban kialakult ideológiai megosztottság egyre inkább elmélyült, a „szocialista öntudatra nevelés” mind kevésbé érte el a célját, a propaganda demagóg szólami egyre inkább süket fülekre találtak.

Mindig felmerül az a kérdés, hogy a katonai vezetés mennyire számolhatott egy fegyveres felkelés lehetőségével, hiszen több, egymásnak ellentmondó intézkedés történt a forradalom előtt is.

Október 20-án, félve a lengyelországi események hatásától, biztonsági rendszabályok életbe lépéséről határoztak: teljes készenlét, az őrségek megerősítése, a karhatalmi riadótervek felülvizsgálata, a 7.gépesített hadosztály parancsnokának berendelése. A vezérkar főnöke utasítást adott továbbá a hadtestparancsnokok eligazítására Szeged, Pécs és Miskolc karhatalmi biztosításával kapcsolatban, valamint arra is, hogy a helyőrségparancsnokok tartsanak szoros kapcsolatot a helyi párt-, tanácsii- és belügyi szervekkel.¹² A vezérkar másnap estére visszavonta a rendelkezéseket, míg az ugyancsak október 20-án riadóztatott magyarországi szovjet csapatok továbbra is készenlétben maradtak Október 24-re hívták össze a szokásos évi magasabb parancsnoki értekezletet, így több, vidéken állomásozó alakulat parancsnoka még a riadóztatás előtt, 23-án este elhagyta helyőrségét.

A fent leírtakból valószínűsíthető, hogy a katonai vezetés nem számolt semmilyen megmozdulással, bár sejtette, hogy valami nagyon nincs rendben. Annak sem tulajdonítottak jelentőséget, hogy október 22-én az akadémiák, a tisztii iskolák küldöttei megjelentek az egyetemi gyűléseken és az október 23-án tartott röpgyűlésen, illetve – pl. a Petőfi Akadémián – támogatásukat és egyetértésüket fejezték ki a „...magyar egyetemi ifjúság jogos és igazságos...” követeléseivel.¹³ Ehhez az egyetértéshez csatlakozott a

⁹ HL 56-os gy. 8. ő. e. 275. f. A Magyar Néphadsereg vezérkari főnökének jelentése.

¹⁰ MOL XIX.-A-2-p.1048. 6. o. Bata István jelentése Hegedűs Andrásnak a hadsereg helyzetéről. Ezúton szeretném megköszönni Horváth Miklósnak, hogy rendelkezésemre bocsátotta az iratot.

¹¹ MOL XIX.-A-2-p. 1048. 4-5.o.

¹² HL 56-os gy. 8.ő. e. 124-125.f. Javaslat a szükséges intézkedésekre.

¹³ HL 56-os gy. 8. ő. e. 16. f. HI Tanulmánya.

Kossuth és a Zrínyi Akadémia is, s így születhetett meg október 23-án a jelszó: „Velünk van a hadsereg !”

*„...a hadsereg politikai egysége a párt egységének függvénye,
ha a pártban nincs egység,
előbb-utóbb a hadseregen belül is bekövetkezik a bomlás.”¹⁴*

A Hadtörténeti Intézet 1958-ban készített tanulmánya az „1956. októberi-novemberi ellenforradalom” katonai eseményeinek egyfajta összegzését adva többek között az alábbi hiányosságokra hívta fel a figyelmet:

- 1.) a hadsereg készületlensége;
- 2-3.) a hadsereg karhatalmi díszlokációjának problémája vidéken és a fővárosban;
- 4.) takarékosági rendszabályok bevezetése.¹⁵

A következőkben – a rendelkezésre álló keretek között – a fentiekben sorolt „hiányosságok” vizsgálatával szeretnék foglalkozni.

„Nem történt intézkedés a hadsereg előkészítésére.”

A politikai vezetés nem ismerte fel az október 23-ra tervezett tüntetés jelentőségét, illetve kimenetelének lehetőségeit, bár korábban már több esemény, jelentés utalt az egyre növekvő elégedetlenségre, egy esetleges rendszerellenes megmozdulás veszélyére.

Az október 23-án 10 órakor kezdődött PB-ülésem a belügyminiszter még a tüntetés betiltását és a proletárdiktatúra, valójában a mindenkori szovjet vezetés törekvéseit Magyarországon megvalósító kommunista hatalmi elit uralmának *minden eszközzel történő megvédését* (kiemelés tőlem – Zs. I.) hangsúlyozta, vagyis kilátásba helyezte a fegyveres erők bevetését is.¹⁶ A 14 óra előtt pár perccel, a rádióban elhangzott betiltás azonban már hiábavalónak bizonyult, így 25 perc múlva visszavonták azt.

Hasonló határozatlanság jellemezte a hadsereg vezetését is. A Honvédelmi Minisztériumba délutánra összehívott vezetői értekezleten nem látták különösebb akadályát annak, hogy a katonák egyenként részt vegyenek a demonstráción, a honvédelmi miniszter semmilyen intézkedést nem kívánt tenni, „rémlátással” szerelte le az aggodalmaskodókat.¹⁷ A tüntetők már rég ellepték Budapest különböző pontjait, amikor Bata ismét magához rendelt néhány fontosabb beosztású vezetőt a fővárosban kialakult helyzet értékelése végett, azonban csak készenléti utasítást adott ki. Más parancs nem lévén a tisztek nagy része leadta szolgálati fegyverét és hazament.

¹⁴ HL 56-os gy. 8. ö. e. A Magyar Néphadsereg vezérkari főnökének jelentése.

¹⁵ HL 56-os gy. 8. ö. e. A HI Tanulmánya.

¹⁶ Ötvenhat októbere és a hatalom. In: *Ripp Zoltán: A pártvezetés végnapjai*. Budapest, 1997. (a továbbiakban: *Ripp Z.*) 170.o.

¹⁷ HL 56-os gy. 8. ö. e. 18. f. A HI tanulmánya.

A hadsereg karhatalmi mozgósításának problémája

Piros László belügyminiszter úgy gondolta, hogy a magyar fegyveres erők képesek felszámolni az „ellenforradalmi veszélyt”, de ennek ellenkezője még aznap bebizonyosodott. A Magyar Néphadsereg alapvető feladatai között szerepelt a társadalmi rendnek „a belső ellenséges erők” elleni védelme is, ám a forradalom után készült szakmai jelentések többségében – sok egyéb mellett – felmerül a karhatalmi készség és riadó problémája. Révész Géza altábornagy, későbbi honvédelmi miniszter a következőket írja erről: „A budapesti katonai erők, elsősorban a két akadémia azonban nemcsak erkölcsi – politikai szempontból voltak demoralizálva október 23-ra, de karhatalmi felkészültségük is elégtelennek bizonyult, aminek az oka szintén a katonai vezetés tehetetlenségében gyökerezik. Október 23-a előtt ugyanis, bár a Vezérkarnak és a csapatoknak is voltak karhatalmi riadótervei, mégis előkészületek a karhatalmi feladatok ellátására sem a Minisztériumban, sem a csapatoknál nem folytak. Karhatalmi riadókat nem szerveztek. A Vezérkar karhatalmi riadótervét – papíron – összehangolták a belső karhatalom egységeinek tervével, azonban gyakorlatilag az együttműködés biztosítására megfelelő intézkedéseket nem tettek.”¹⁸

A Magyar Néphadsereg karhatalmi szolgálatát 1953 őszén, 1954 tavaszán a Honvédelmi Tanács határozata alapján szervezte meg a Vezérkar az egész ország területén.¹⁹ Ezzel kapcsolatban jelenleg három dokumentum áll rendelkezésre. Egy 1953-as Elvi előterjesztés, továbbá az 1956 márciusában készült vidéki, illetve budapesti részletes riadóterv.

A Magyar Néphadsereg csapatainál, *az állami és társadalmi rend fenntartása*, (kiemelés tőlem – Zs. I.) illetve elemi csapások bekövetkezése esetén elrendelésre kerülő biztonsági (karhatalmi) szolgálat megszervezésével kapcsolatban született „Elvi előterjesztés”²⁰ a karhatalmi riadó célját a következőképpen határozza meg:

„A Belügyminisztérium (BM) fegyveres erőinek a támogatása és az azokkal való együttműködés olyan esetekben, amikor a BM fegyveres erői, a Népköztársaság állambiztonságát, a közrend megővését, valamint a fontosabb objektumok és helységek megvédését biztosító törvényes feladataik végrehajtására egymaguk nem képesek.”

A Magyar Néphadsereg feladatai ekkor a következők voltak:

– a hadsereg laktanyáinak, katonai objektumainak, raktárainak, telephelyeinek őrzése és „védelme esetleges belső ellenséges megmozdulások esetén”;

– a párt- és kormányépületek, valamint ipari, közlekedési, távközlési üzemek biztosítására már kirendelt, a BM alárendeltségébe tartozó csapatok felváltása vagy megerősítése;

– „esetleges belső ellenséges megmozdulások likvidálása a BM fegyveres csapataival együttműködésben, amennyiben:

¹⁸ HL 31. jegyzék 1957/T 89. csomó. A HM Titkárság összefoglaló jelentése. In: *Kahler Frigyes – M. Kiss Sándor: Kinek a forradalma?* Budapest, 1997. (a továbbiakban: *Kahler – M. Kiss*) 38.o.

¹⁹ HL 56-os gy. 1. ö. e. 006.f. A hadműveleti csoportfőnökség jelentése.

²⁰ HL 1954/T 8. doboz. 1. csomag. A hadműveleti csoportfőnökség iratai. (Az iratot Okváth Imre bocsátotta Kahler Frigyes és M. Kiss Sándor rendelkezésére.)

1) a BM fegyveres csapatainak ereje a likvidáláshoz nem bizonyul elegendőnek,” vagy

2/ a BM csapatok csak késve érkezhettek a helyszínre.

A dokumentum rendelkezik továbbá a hadsereg és a belügyi csapatok viszonyáról is:

– „A honvédség csapatai...kötelesek a karhatalmi intézkedéseket az illetékes BM fegyveres csapat parancsnokának útmutatása és irányelvei alapján vele összműködésben végrehajtani.” A döntés joga tehát megmaradt a hadsereg parancsnokainál.

A hadsereg karhatalmi alkalmazását

– a Magyar Népköztársaság Minisztere (sic!);

– a BM fegyveres csapatainak parancsnokai;

– községi, városi, járási és megyei párt- és állami szervek és a BM Megyei Főosztályának vezetői, illetve a büntető intézetek parancsnokai kérhették, „amennyiben a BM illetékes szerveitől fegyveres csapatok igénylésére nincs módjuk és a késedelemből veszély származik.”

A hadsereg erőinek karhatalmi alkalmazására a Honvédelmi Miniszter, a Magyar Néphadsereg Vezérkarának Főnöke és a helyőrségparancsnokok adhattak engedélyt; helyőrségen kívüli alkalmazásukhoz a Honvédelmi Miniszter és a Vezérkari Főnök engedélye szükségeltetett

A fentiek összegzéseként elmondható: a hadsereg alkalmazására akkor kerülhetett sor, ha a BM fegyveres ereje önmagában nem lett volna elegendő, de a katonai alakulatok elsődleges és alapvető feladata saját objektumaik védelme volt.

A fővárost illetően külön rendelkezik a dokumentum: „Nagy-Budapesten, mint az ország legfontosabb politikai-, állami-, gazdasági és kulturális központjában a biztonsági szolgálatot a VKF szervezi meg az illetékes BM szervek bevonásával.”

A forradalom ideje alatt is érvényben lévő, részletes karhatalmi riadótervek sokáig nem kerültek elő, csak 1998 decemberében folytatott kutatásaim során találtam meg azokat a Hadtörténeti Levéltárban. Részletes ismertetésükre jelen munka keretei között nem vállalkozhatom.²¹

Arról már szóltam, hogy a riadótervvel és a karhatalmi feladatok ellátásával jelentős problémák voltak mind a fővárosban, mind az ország többi részén. Budapesten a karhatalmi szolgálat a katonai akadémiák és a fegyvernemi tiszti iskolák erejére épült, de személyi állományuk együtt-tartásának problémája már a kezdeti időkben felmerült. Ezért javaslat készült egy budapesti hadosztály felállítására, de a felsőbb fórumok azt nem fogadták el.²² A gyakori átszervezések következtében jelentősen csökkent a fővárosi karhatalmi erők létszáma, így a „Vezérkar terve az volt, hogy az alaposan lecsökkent erőknek megfelelően, adott esetben csupán a legfontosabb objektumokat erősíti meg, és erős karhatalmi mozgó tartalékokat képez. Erre a feladatra elsősorban a Budapest körzetében elhelyezett gépesített és páncélos erőket vette számításba,”²³ így az október 23-án este felrendelt 7. gépesített hadosztály alakulatait is, ezért nem véletlen,

²¹ Az iratok másolata a dolgozat írójának birtokában van.

²² HL 56-os gy. 1. §. e. 006. f. A hadműveleti csoportfőnökség jelentése.

²³ Uo. 007.f.

hogyan az 1956. évi átszervezések során 2610 fővel kívánták megerősíteni a hadosztály állományát.²⁴

A karhatalmi szolgálat tehát alapvetően az akadémiákra és a tiszti iskolákra, kisebb részben pedig a HM Őrzászlóaljára és a fővárosban állomásozó alakulatok néhány zászlóaljnyi erejére épült. A Hadművelési Csoportfőnökség felhívta a felső vezetés figyelmét a terv gyenge pontjaira, de változás nem történt. Budapestet 5 körzetre osztották, melyekbe meghatározott kerületek tartoztak. Részletesen kidolgozták, hogy az egyes körzetekben milyen karhatalmi erő van, illetőleg kik és hol teljesítenek szolgálatot. A hadsereg részéről igénybe vehető karhatalmi erő a fővárosban nem haladta meg a 3500 főt, de a tartalékokkal együtt bevethető állomány létszáma is 4600 fő alatt maradt.

Ezen erők tervezett elosztása az alábbiak szerint történt:

- katonai objektumok őrzése és megerősítése: ~46 %;
- ipari üzemek védelme: ~25 %;
- pályaudvarok, hidak, alagutak, felüljárók megerősítése: ~16 %; (az állandó őrseget ezeken a helyeken a rendőrség adta)
- közlekedési és távközlési üzemek megerősítése: ~7 %;
- kormány- és pártépületekhez (a BM-erők megerősítéseiként): ~6 %. (Az ilyen jellegű objektumok állandó őrzésére a hadsereget egyáltalán nem alkalmazták.)

A fenti adatok alapján is megállapítható, hogy a hadsereg alapvető feladata saját objektumainak védelme volt, de a pártvezetés csak végszükség esetén kívánt – az egyes pártvezetők szerint megbízhatatlan – magyar hadseregre támaszkodni. Ezt az álláspontot erősíthette az a tény, hogy éppen az akadémiákon és a tiszti iskolákon – vagyis akikre a riadó is épült – fogalmazódtak meg már a forradalom kitörése előtt bizonyos reformkövetelések, amely követeléseknek az állomány október 23-án nyilvánosan is hangot adott.

A hadsereg diszlokációja karhatalmi feladatok ellátására nem volt alkalmas. A Magyar Néphadsereg alakulatainak feladata vidéken is a katonai objektumok védelme és megerősítése volt, de – a terv szerint – nagy számba kerültek alkalmazásra a községi postáknál, ritkább esetben pedig járási és községi pártbizottságoknál, illetve hidaknál, pályaudvaroknál. Az alakulatok – papíron – a számukra meghatározott körzeten belül mozogtak, karhatalmi erejük azonban sokszor nem volt arányban az adott terület nagyságával, vagy fontosságával. Így pl. Pécs városában, illetve egész Baranya megyében is, csak a Dózsa Lövész Tiszti Iskola teljesített karhatalmi szolgálatot, – tartalékkal együtt 155 fővel –, de hasonlóan csekély volt Szeged karhatalmi ereje is. Így nem véletlen, hogy a forradalom alatt jelentős csapatmozgások végrehajtása vált szükségessé.

Több forrás is utal arra, hogy az országos karhatalmi tervek használhatatlanok voltak. Azonban nem csak a hadsereg küszködött ilyen problémákkal. Kopácsi Sándor ezredes – a Belügyminisztérium Budapesti Főosztályának vezetője – visszaemlékezése

²⁴ HL 1967/T. 237. cs. 151. f.

szerint a fővárosi rendőrség karhatalmi terve sem volt „hibátlan”, mivel az abban feltüntetett állomány és fegyverzet a valóságban nem is létezett.

A takarékosági rendszabályok

Október 23-án az alakulatok budapesti karhatalmi alkalmazását, a bevetés helyszínére való kivonulását elsősorban az gátolta, hogy nem volt „mivel” végrehajtaniuk a parancsot. Ennek oka az volt, hogy az 1956. évi átszervezések keretén belül, a Vezérkari Főnökség utasítása alapján, a Hadtápszolgálat főnöke elrendelte a fővárosi tiszti iskolák és akadémiák teher- és személygépkocsi-állományának egy központi telephelyre történő összevonását.²⁵

Ráadásul a gépkocsivezetők többsége a civil lakosságból került ki, vagyis riasztásuk után – ami szintén elég körülményes volt – még el kellett menniük járműveikért, s csak utána indulhattak az alakulatokhoz. Ennek következtében pl. a Zrínyi Akadémia csak október 24-én dél felé tudott kivonulni,²⁶ holott a riadóterv szerint bevetendő 281 fővel több helyszínt is biztosítani kellett volna.

Ugyancsak takarékosági okokból szeptemberben közel 1120 fővel csökkentették a hadiüzemek és raktárak őrségének létszámát. Ezen objektumok őrzését helyenként meg is szüntették, vagy civilekkel helyettesítették, jelentősen megkönnyítve ezzel a fegyvert követelő tüntetők dolgát.²⁷

Október 23.

15 órakor a Petőfi szobortól elindult a békés felvonulás. A kormánynak, illetve az erőszakszervezetek vezetőinek fogalmuk sem volt arról, hogy a tömegek miért vonultak az utcára, így azt sem tudhatták igazán, hogy mit tegyenek. Az első csapatmozgásokra csak 18 óra után került sor: a Honvédelmi Minisztérium (HM) megerősítésére a budapesti őrszázalaj egy századát, 3 harcokocsi és a Kossuth Tüzér Tiszti Iskola 33 hallgatóját rendelték ki, noha az őrséget – a riadóterv szerint – nem ezekkel az erőkkel kellett volna megerősíteni.

19 óra körül Bata vezérezredes, Honvédelmi Miniszter végre riadóztatta a HM részlegeit és a MN csapatait, ugyanakkor egyelőre mind a belügyi-, mind a katonai alakulatok számára megtiltották a fegyverhasználatot.

Tóth Lajos vezérőrnagy, vezérkari főnök kivette a 6. hadtest parancsnoka alárendeltségéből a 7. gépesített hadosztályt és a vezérkar közvetlen irányítása alá vonta. A miniszter a piliscsabai 8. gépesített ezred, az aszódi 15. gépesített ezred, az egri 6. gépesített ezred, az esztergomi 33. harcokocsi ezred, az 51. légvédelmi tüzér osztály, a

²⁵ HL 56-os gy. 1. ö. e. 007. f. A hadműveleti csoportfőnökség jelentése.

²⁶ HL 56-os gy. 1. ö. e. 331-332. f. A Zrínyi Katonai Akadémia jelentése.

²⁷ HL 1967/T. 237. cs. 150. f.

93. híradó zászlóalj., a 34. tüzér ezred, valamint a szentendrei Zalka Híradó Műszaki Tiszti Iskolát részeit rendelte Budapestre.²⁸

A hadműveleti csoportfőnökség – melynek 19 óra és 19 óra 30 perc között rendelték el a riadót – parancsot kapott arra, hogy a karhatalmi riadóterv alapján jelölje ki azokat az objektumokat, melyek „őrzés szempontjából a legfontosabbak”²⁹. Ez a dokumentum is arról tanúskodik, hogy október 23-án este a karhatalmi tervet elővették és annak alapján tették meg az első, szükségesnek vélt intézkedéseket. Téves Földes László állítása, mely szerint a karhatalmi terveket tartalmazó borítékok felbontatlanul heverték volna a vezérkari főnök, illetve a belügyminiszter páncélszekrényében. Olyan objektumokat jelöltek ki – vastagon aláhúzva! –, mint a Rádió épülete, a Földművelésügyi és a Honvédelmi Minisztérium, a pályaudvarok, a hadiüzemek és gépkocsiraktárak, a Kozma utcai Gyűjtőfogház, illetve egyéb fegyintézetek és a távbeszélő központok.

A fővárosban 23-án este komolyabb erők összevont alkalmazására a Rádiónál került sor, de a politikai és katonai vezetés képtelen volt ezt a feladatot tervszerűen és összehangoltan megvalósítani. A Stúdió épületénél a riadóterv szerint békeidőben a Belső Karhatalom 1. Őrségi zászlóalja teljesített szolgálatot 20 fős állandó őrséggel. Rendkívüli körülmények között, pl. zavargások esetén ezt az őrséget 40 fővel kellett megerősíteni.

Orbán Miklós áv. ezredes, a Belső Karhatalom parancsnoka már 22-én este utasítást adott egy szakasz kivezénylésére, majd 23-án délután további 2 századdal erősítették meg az épület védelmét. A hadsereg első alegysége – a HM őrzászlóalj 96 katonája – 20 óra körül ért a Rádióhoz, majd ezt még több katonai alakulat kirendelése követte.

A több hullámban bevetett katonák – akik közül többen szimpatizáltak a tüntetőkkel – szinte feloldódtak a tömegben és fegyvereik átadásával, vagy átállásukkal segítettek, vagy éppen passzívan szemlélték az épület elfoglalását.³⁰ A rendőrség karhatalmi erőinek bevetése sem járt nagyobb sikerrel.

Október 23-án este a magyar vezetés, elsősorban Gerő Ernő értékelése szerint egyedül a szovjet csapatok demonstratív fellépésétől, bevetésétől remélhette a tüntetés és a Rádió épületénél kialakult fegyveres összecsapás megszüntetését, a tömegmegmozdulások vidékre történő átterjedését.

A Magyarországon állomásozó szovjet Különleges Hadtest egységeinek kész tervei voltak arra, hogy zavargások esetén megvédjék a kijelölt objektumokat. Ezt a „szocialista társadalmi rend fenntartása, védelme, adott esetben helyreállítása” érdekében született bevetési tervet, még 1956 júliusában hagyta jóvá Lascsenko altábornagy. A terv a „Volna” („Hullám”) fedőnevet kapta, végrehajtása a „Kompassz” („Iránytű”) jelszó elhangzása után indult meg.³¹ Október elején a hadtest

²⁸ Készült az 1957-es csapat jelentések alapján.

²⁹ HL 56-os gy. 1. ő. e. 009. f. A hadműveleti csoportfőnökség jelentése.

³⁰ Horváth Miklós: A 6. lövészhadtest szervezete és tevékenysége az 1956-os forradalom és szabadságharc első szakaszában. Sortűzek – 1956. III. jelentés. (Szerk.: Kahler Frigyes) Budapest, 1994. 11.o.

³¹ Györkei – Horváth 9.o.

parancsnoksága értesült a megmozdulások lehetőségéről, ezért október 22-én a hadtest megbízott törzsfőnöke a fővárosban tájékozódott a kialakult helyzetről.³²

A szovjet egységeket október 23-án 20 óra körül riadóztatták, míg a Magyar Néphadsereg Budapesten lévő alakulatainak, intézeteinek 19 órakor, a vidéki csapatoknak pedig 24-én hajnalban rendelték el a magasabb harckészültségi fokozatot. A meglehetősen kis harcértékű és jelentősen szétaprózott magyar csapatokra épített karhatalmi terv végrehajtása teljesen felborult. A tervben rögzített – többnyire csak papíron összehangolt – feladatokat a tisztikar és a legénység felkészületlensége miatt a gyakorlatban nem lehetett végrehajtani. A szovjet csapatok segítségül hívása is bizonyítéka annak, hogy a magyar vezetés nem bízott a magyar hadseregben, nem hitt annak határozott fellépésében és azt remélték, hogy a szovjetek hamarosan véget vetnek a zavargásoknak.³³

A szovjet haderő bevetését Hruscsov a magyar kormány írásbeli kéréséhez kötötte. Miután Gerő erre ígéretet tett, az SZKP Elnöksége jóváhagyásával a szovjet vezérkar a Különleges Hadtest 2 gépesített hadosztályát fő erőivel Budapestre rendelte. A hadosztály feladatául a főváros legfontosabb objektumainak védelmét és a rend helyreállítását szabták.

Ezzel egyidőben riadóztatták a Kárpáti Katonai Körzet egy lövész- és egy gépesített hadosztályát is, hogy a határt átlépve foglalják el Magyarország keleti részének fő adminisztratív és ipari központjait (Debrecent, Jászberényt és Szolnokot).

Az ország déli részének „ellenőrzésére”, a szovjet katonai vezetés a Románia területén állomásozó gépesített hadsereg egy hadosztályát is riadóztatta. E hadosztály elsődleges feladata Kecskemét és Szeged elfoglalása volt. Szovjet források szerint riadózkészültségbe helyeztek és a „rendcsinálás céljából” bevetettek 31 550 főt, 1130 harckocsit- és önjáró löveget, 615 tüzérségi löveget és aknavetőt, 185 légvédelmi löveget, 380 páncélozott szállító járművet és 3930 gépkocsit.³⁴

Már megindultak Budapest felé a szovjet csapatok, amikor Debrecen³⁵ után a fővárosban, a Rádió épületénél is sor került a fegyverhasználatra. Utóbbi eseményre Östör rendőr százados, a rendőr karhatalmi zászlóalj tisztje így emlékezett vissza:

„Az ÁVO 19.45 körül adta le az első riasztólövéseket a rádió épületből a tömeg felé. A tüzelés megnyitására a tömeg menekülni kezdett. Ezek a lövések csak riasztólövések voltak. Látható volt, hogy a rádióépületen belül teljessé vált a fejtelenség. A tömeg a 16 pont beolvasását követelte a Rádióban, miközben az ÁVH megnyitotta a célzott tüzet a

³² Uo. 10.o.

³³ Idézi: Ripp Z. 12.o.

³⁴ Hiányzó lapok 1956 történetéből. Dokumentumok a volt SZKP KB levéltárából. Összeállította: *Vjacseszlav Szereda és Alekszandr Sztikalin*. Budapest, 1993. 99-100.o. (a továbbiakban: Hiányzó lapok)

³⁵ Debrecenben a honvédség – karhatalmi terv szerinti – tevékenysége a saját objektumaik őrzésére korlátozódott. A városban a „rend biztosítása” a rendőrség – 112 fő – és a belső karhatalom – 16 fő – feladata volt. A tüntetőkre a BM Hajdú Bihar Megyei Főosztályának épületénél az épületben dolgozó belügyi alkalmazottak és Belső Karhatalom helyőrségben állomásozó zászlóaljából tömegoszlatás céljából kivezényelt erők nyitottak tüzet.

tömegre, melynek következményeként nem csak a tömegben, hanem a rendőrök között is számos sebesülés, sőt haláleset történt.”³⁶

A 20 óra után eldőrdülő célzott lövések leadásáról számol be jelentésében Mester János százados is: „20 óra körül 5 magyar harckocsi érkezett az épület elé... rövid időn belül nyilvánvalóvá vált az is, hogy a harckocsik a felkelők oldalára álltak. Egy honvéd őrnagy egy harckocsi tetejéről üdvözlő beszédet intézett a tömeghez, mire Mester szds. parancsára egy sorávós lelőtte a beszédet tartó őrnagyot...”³⁷

A Rádiónál eldőrdült, már halálos áldozatokat is követelő sortűz hatása alól felocsúdó tömeg elindult fegyvert szerezni. A civilek főleg a budapesti és a Budapest környéki laktanyákat, fegyver- és lőszerraktárakat, nagyüzemeket támadták meg, illetve – az őrségek fellépésétől függően – azok egy részéből jutott több-kevesebb fegyverhez és lőszerhez.

21 óra körül a tömegből is lövések dördültek, hamarosan tűzharc alakult ki. Angyal István kihallgatási jegyzőkönyvében erről a következők olvashatók: „Solymosi alezredes (Solymosi János alezredes, a piliscsabai 8. gépesített ezred parancsnoka – Zs. I.) megérkezésekor bemutatkozott a jelenlévő tömegnek és közölte, hogy nem fog a népre löni. Mivel a hangulat rendkívül feszült volt a néhány perce elhangzott sortűzek miatt, a közlés olyan örömet váltott ki belőlünk, hogy felugráltunk a tankra és megöleltük őket... Néhány perc múlva az utcába érkezett egy Csepel teherautó katonákkal. Többen álltunk ezen a helyen, a katonák hívtak és kértek bennünket, hogy vigyünk lőszert a Bródy Sándor utcába. Egy ládát a Múzeum kert és a Bródy Sándor utca sarkáig vittem és onnan mások kézzel-kézre vitték tovább a Rádió ellen harcoló katonákhoz, illetve civilekhez...”³⁸ Vagyis Solymosi alezredes hallgatólagos beleegyezésével fegyvereket osztottak a civilek között is, majd – az egyik szemtanú szerint – kiadta katonáinak a tűzparancsot is: „Miután mi lőszert vettünk magunkhoz, Solymosi János alez. megparancsolta, hogy ahonnan mi tüzet kapunk, oda lőjünk mi is. Így a parancs értelmében a civilekkel együtt a rádió irányába kezdtünk lövöldözni, mely lövöldözés később erős tűzharccá fejlődött.”³⁹

Október 24-27.

A folyamatosan ülésező MDP KV 24-én hajnalban, a fegyveres harcok további koordinálására, a hadsereg karhatalmi mozgásba hozására, a munkások és kommunisták felfegyverzése, illetve a magyar és szovjet csapatok közötti együttműködés biztosítása céljából felállította a Katonai Bizottságot.

Az már 23-án estére nyilvánvalóvá vált, hogy a pártvezetés a rendőrség és a Belső Karhatalom alakulatainak határozott fellépésére nem számíthat, így az Elvi Előterjesztés szerint a közrend megóvása a hadseregére hárult volna.

³⁶ HL 56-os gy. 7. ö. e. 362. f. Östör rendőr százados jelentése.

³⁷ HL 56-os gy. 7. ö. e. 501. f. Mester János százados jelentése.

³⁸ BM Történeti Irattár V-150005/7. Angyal Istvánnal felvett kihallgatási jegyzőkönyv. 220. o.

³⁹ Mann Tamás visszaemlékezése. In: *Kahler – M. Kiss* 26-27.o.

Október 24-én a fővárosban bevethető katonai erő kb. 6500 főt tett ki⁴⁰. A Katonai Bizottság ennek ellenére a szovjet csapatok aktív alkalmazása mellett a munkásmiliciák felállítását látta célszerűnek. Ennek az elgondolásnak megfelelően a Magyar Néphadsereg erőit, szétaprózva, a fontosabb párt- és állami objektumok védelmére rendelték ki, a szovjet csapatok feladata a felkelés fegyveres gócpontjainak felszámolása, a fegyveres csoportok elleni harc lett. Az így kialakított „munkamegosztást” az együttműködés szinte teljes hiánya jellemezte.

A vidéki alakulatok többsége hiába várt konkrét utasításra. Ha a riadóterv nem is volt tökéletes, de papíron minden alakulat tisztában volt a saját feladatával. A tervben leírtak és a konkrét történések összevetése, a konfliktusok lehetőség szerinti békés megoldása sok parancsnok képességeit meghaladta, így inkább maradt a felelősségmentes passzivitás.

A történetek háttérében ott húzódott a politikai vezetés megosztottsága, így október 28-ig a politikai és a katonai vezetés sem tudott a kialakult helyzet értékelésében és megoldásának kérdésében egységes álláspontot kialakítani. Az október 24-én a hajnali órákban Budapestre érkezett szovjet tanácsadók – Mikojan és Szuszlov – a mozgástilalom elrendelését javasolták. „...mozgástilalmat kell elrendelni. Semmiféle mozgás ne legyen másnapra... Javaslatot dolgoztunk ki (ti. a KB – Zs. I.) a fontosabb objektumok megszállására, illetve védelmére. A fontosabb telefonközpontok, a lőszerház, fegyvertár védelmére. A mozgástilalom értelmében és a szervezett munka érdekében adtunk parancsot a csapatoknak, amikor a kormány engedélyezte másnapra megint a szabad mozgást. Akkor a parancsokat meg kellett változtatni.”⁴¹ – írta Tóth Lajos vezérőrnagy későbbi jelentésében.

A mozgás-, illetve kijárási tilalom – az elrendelők szándékai szerint – lehetővé tette volna az utca megtisztítását az „ingadozó” tömegektől, azoktól a kisebb-nagyobb csoportoktól, amelyek még nem fogtak fegyvert, de egy esetleges katonai beavatkozás, erőszakos fellépés során aktivizálódhattak. Ez esetben megindulhatott volna a végső támadás az egyes fegyveres gócok ellen – a statárium adta lehetőségekkel élve „azonnal kivégezve a felkelőket.”⁴² A rádió azonban ezen intézkedések naponkénti módosulásáról tudósított. A vita október 26-án csúcspontot ért: a KV még mindig nem tudott dönteni a politikai megegyezés és a teljes katonai felszámolás között.⁴³

Október 24-én reggelre kialakultak az első felkelő gócok: a Széna téren, a Corvin közben, a Baross téren stb. Hajnalban a felkelők elfoglalták a Rádió épületét, de harcok zajlottak az Üllői úton, a Móricz Zsigmond körtérenél, a Déli pályaudvarnál, a Szabad Nép színházánál, a Danuvia-gyárnál is.

A reggeli órákban fegyverhasználatra került sor a Honvédelmi Minisztérium előtt. Az épület őrzésében részt vett 8. g. e. jelentése így számol be erről: „1956. október 24-én 07.30-kor a Szikra Nyomda felől kb. 8-900 fős tüntető polgári csoport közeledett a HM Néphadsereg tér felőli bejáratához, s ezt megelőzően kb. 10 perccel előtte 15 hk. és

⁴⁰ HL 56-os gy. 8. ö. e. 131. f. Saját erők csoportosítása. Október 24.

⁴¹ HL 56-os gy. 8. ö. e. Tóth Lajos vezérőrnagy jelentése. 218. o.

⁴² Kahler – M. Kiss 44. o.

⁴³ Ötvenhat októbere és a hatalom. A Magyar Dolgozók Pártja vezető testületeinek dokumentumai. Budapest, 1997. 51. o. A KV október 26-i ülése (a továbbiakban: MDP Dokumentumok).

15 pc. gk. érkezett a HM megerősítésére szovjet részről. A tömeg megtámadta a szovjet hk-kat, mire a szovjet egység egy szovjet vörgy. parancsára tüzet nyitott. A tűzharc lefolyása után B. szds. az összes sebesültet és halottat elszállította az utcáról.”⁴⁴

Az újabb és újabb fegyverszerzési kísérletek miatt a hadsereg parancsnokai megerősítették a laktanyák védelmét, őrségeket, járőröket szerveztek, intézkedtek a fő útvonalak lezárásáról, a katonák egyre több objektum védelmében vettek részt.

Vidéken a 24-i nap az erők koncentrációjának, a riadóterv végrehajtásának jegyében telt. Az alakulatok többségét csak hajnalban riadóztatták, de a riadó pontos okát általában nem tudták, mivel a Honvédelmi Minisztérium vezetése a fővárosi eseményekről nem tájékoztatta őket. A később íródott jelentésekből kiderül, hogy a csapatok elsősorban a rádióból, vagy az újságokból tájékozódhattak – amelyek október 28-ig „ellenforradalmi bandák” tevékenységéről tudósítottak – és belátásuk szerint cselekedtek. Így több alakulatnál ellenőrizték a karhatalmi riadóterveket, azonban sok esetben ki kellett egészíteni azokat. A 32. hadosztály jelentése a következőképp indokolja ezt: „...a karhatalmi tervek nem érték el céljukat, nem voltak reálisak és amellet a végrehajtás során érintették valamennyi csapat személyi állományának nagy részét, így hátrányosan befolyásolták a személy állomány nagymérvű széttagoltsága miatt annak harcképességét. Emiatt a legtöbb helyen a karhatalmi tervet át kellett dolgozni.”⁴⁵

A katonaság, a rendőrség és a Belső Karhatalom megszállta a fontosabb objektumokat, járőröket szerveztek, lezárták az utakat. Vidéken általában 25-én kezdődtek a nagyobb tömegdemonstrációk, de már 24-én is több város lakossága támogatásáról biztosította a Budapesten harcolókat. E napon tüntetések voltak Pécsen, Szolnokon, Veszprémben, Cegléden. Székesfehérváron egy „félreértés” miatt szovjet páncélozott gépkocsik nyitottak tüzet a fegyvertelen tömegre. „A Belügyminisztérium Főosztálya előtt 20.20-ig tömeg tüntetett... a pc. gk. tűzmegnyitását megelőzően a magyar honvédségi és rendőrségi járőr riasztó lövést adott le a levegőbe, melyet az odaérkező pc. gk. félreérthetett és beavatkozott. A tömeg fegyvertelen volt és nem is viszonzta a tüzet. A tüzelésnek 7 halott és 13 sebesült áldozata lett.”⁴⁶ A félreértés oka tehát az volt, hogy az egy adott helyszínen bevetett fegyveres erők tevékenységét sem hangolták össze.

Október 25-én 6 óra 23 perckor a rádió ismertette a minisztertanács közleményét, mely szerint „október 25-ére virradó éjszaka az ellenforradalmi puccskísérletet felszámolták.” A délelőtt folyamán azonban újabb tűzharcok alakultak ki a város több pontján, így a honvédelmi miniszter 9.13-kor a rádión keresztül parancsba adta, hogy a hadsereg délig számolja fel a még megtalálható „ellenforradalmi erőket” és elismerően szóljék addigi tevékenységéről. A budapesti helyzetet a hadműveleti csoportfőnökség az ún. irányítisztek jelentései alapján megpróbálta regisztrálni, de ez kevés sikerrel járt.⁴⁷

⁴⁴ HL 56-os gy. 3. ö. e. 410. f. A piliscsabai 8.gépesített ezred jelentése.

⁴⁵ HL 56-os gy. 3. ö. e. 289. f. A pápai 32. lövészhadosztály jelentése.

⁴⁶ HL 56-os gy. 5. ö. e. 6. f.

⁴⁷ HL 56-os gy. 1. ö. e. 015. f. A hadműveleti csoportfőnökség jelentése.

Délelőtt 11 óra után egyre több tüntető érkezett a Parlament elé, a 24-én hajnalban kinevezett miniszterelnököt, Nagy Imrét követelve. Az épület biztosítására érkezett szovjet harckocsik és páncélosok legénysége szóba elegyedett a tüntetőkkel, majd máig ismeretlen fegyveresek tüzet nyitottak rájuk a Földművelésügyi Minisztérium tetejéről. A szovjet harckocsik egy része viszonzta a tüzet, másik részük azonban a tüntetőkre lőtt. Simonffy András, aki gyerekfejjel, passzív szemlélőként vett részt az eseményekben megemlíti, hogy a szovjet harckocsik csöve az FM felé állt, s a katonák is a minisztérium épülete felé lőttek.⁴⁸ A közvélemény a történetekért az ÁVH-t tette felelőssé.

Tóth Lajos vezérőrnagy 1956. decemberében írt jelentésében a következőket olvashatjuk: „A szovjet csapatok parancsot kaptak, hogy a Parlament előtti tüntetést likvidálják. Ezt meg is tették. A szovjet katonák tüzet nyitottak a szovjet harckocsikon lévő felkelőkre”⁴⁹ A Horváth Miklós hadtörténész által feltárt, egymástól független források alapján szinte teljes bizonyossággal kijelenthető, hogy a szovjet csapatok fegyverhasználatát egy határőr-alegység felelőtlen tüzmegnyitása idézte elő.

A Parlamentnél eldördülő sortüzet sok visszaemlékező egybemossa az Akadémia utcai Pártközpont előtti vérengzéssel, hiszen a két esemény között csak nagyon rövid idő telt el. 12 óra körül a pártépületet védő katonák, kormányőrök és államvédelmi erők megerősítésére kirendelték a pécsi határőrszázadot, akik, hogy átjussanak a tömegen, levették jelzéseiket és sapkájukat. Mivel felkelőknek nézték őket, a Pártközpontból tüzet nyitottak rájuk.⁵⁰ Ugyancsak ezen a napon Maléter Pál ezredes, a HM hadművelési főügyeletes, a Vezérkar főnökének parancsára – az esztergomi ezred 5 harckocsijával és a Kossuth Tüzér Tiszti Iskola 100 növendékével – a Killián laktanyában lévő műszaki-építő alakulat megsegítésére és a környék megtisztítására indult. Csak egy harckocsival jutott el a laktanyáig, ahol rövid tűzharc után fegyverszünetet kötött a felkelőkkel.

Az egész nap ülésező KV bizalmatlanságának adott hangot a hadsereggel szemben és annak erősítését, politikai ellenőrzését hangoztatta.⁵¹

Estére a következő alakulatok részei tartózkodtak Budapesten: a 6., 8., 12., 15. gépesített ezredek, a 33 harckocsiezred, az 51. légvédelmi tüzérosztály, a 20. önálló OLLEP híradó ezred, a 46. légvédelmi tüzérhadosztály törzse és egy osztálya, a 38. kivonuló légvédelmi tüzérhadosztály törzse, annak egy osztálya és székesfehérvári ezrede, a 37. pontonos dandár, a 43. híradó ezred, a 102. rádiófelderítő ezred, a HM őrszázlőalaj, a 64. hadihajós dandár, a Dózsa Lövész és Páncélos Tiszti Iskola, a Kossuth Tüzér Tiszti Iskola, a Zalka Híradó és Műszaki Tiszti Iskola, a Vasvári Repülőtiszti Iskola, a Petőfi Akadémia és a Zrínyi Akadémia hallgatói.

A hadművelési csoportfőnökség október 25-i nyilvántartása szerint a fővárosban kb. 7500 magyar katona közel 60 helyen hajtott végre karhatalmi célú feladatokat.⁵² A

⁴⁸ Simonffy András: Rozsda ősz. Budapest, 1990.

⁴⁹ HL 56-os gy. 1. ö. e. 220. f. Tóth Lajos vör. jelentése.

⁵⁰ A „Jelcin-dosszié”. Szovjet dokumentumok 1956-ról. Budapest, 1993. 50.o. Mikojan és Szuszlov jelentése.

⁵¹ MDP Dokumentumok. 46. o. Losonczy Géza felszólalása.

⁵² HL 56-os gy. 8. ö. e. 372. f. Nyilvántartás az erők 1956. október 25-i helyzetéről.

fontosabb fegyveres gócok felszámolására azonban nem került sor, az alakulatok többsége passzív maradt, önvédelmi feladatot látott el.

Katonai erővel próbálták lezárni a Budapestre vezető főútvonalakat. Vidékről egyre többen akartak a főváros segítségére sietni. Ezt szándékozta megakadályozni Bata István honvédelmi miniszter 24-én éjjel kiadott rendeletével, mely szerint további intézkedésig nem futhatott be személyszállító vonat a fővárosi pályaudvarokra és katonai szállítmányt sem lehetett berakodni.⁵³

A fővárosban tartózkodó szovjet csapatok létszáma is egyre nőtt. A reggeli órákban megérkezett Romániából a fővárosba rendelt 33. gépesített gárdahadosztály, majd estére a Szovjetunióból érkezett 128. gépesített gárdahadosztály is készen állt a bevetésre. A nap végére, a Budapesten lévő szovjet egységek összlétszáma kb. 20 000 fő volt.⁵⁴

A lakosság és a hadsereg összetűzésére főként a katonai objektumoknál (laktanyák, fegyverraktárak) került sor, hiszen a katonáknak elsősorban azokat kellett védenie, a tüntetők pedig fegyvert akartak: „Célunk a vérontás beszüntetése, illetve elkerülése, de egységesen készen állunk elhelyezési körletünk, objektumaink megvédésére minden támadás ellen...” – olvasható a 32. lövészezred jelentésében.⁵⁵

A hadsereg alakulatainak többsége nem adott le halálos áldozatokat is követelő sortűzet, hanem a tömegoszlatásra vonatkozó szabályok szerint a levegőbe lőtt, vagy porzó sortűzekkel érte el a tüntetők feloszlását.

„E naptól (október 26. – Zs. I.) kell beszélünk a hadsereg kettészakadásáról. Budapesten és vidéken egyaránt az a helyzet, hogy az alakulatok egy része aktív, vagy passzíve átállt az ellenforradalom oldalára, másrészt viszont becsülettel helytállt...”⁵⁶ – olvasható a Hadtörténeti Intézet munkacsoportjának 1957-es értékelésében.

Október 26-27-re a csapatok többsége passzív magatartásával, a további vérontás elkerülésével, mintegy hallgatólagosan támogatta a tüntető tömegeket. Egy kisebb része, az adott parancsnok beállítottságától függően, a sokszor védtelen tömeggel szemben minden eszközt felhasznált.

A laktanyák előtt általában vértelen tömegoszlatásra került sor, de az utcára kivezényelt alakulatok többsége sem kapott kivonulásakor tűzparancsot. Katonák voltak, s mint ilyenek, a haza és a nép védelmére és nem a fegyvertelen tömeg brutális lemészárlására esküdtek föl. A jelentések szerint arra is volt példa, hogy a kivezényelt parancsnokok higgadtságukkal, a tömegek megnyugtásával háritották el a küszöbön álló összecsapásokat. (Így pl. Győrött, Székesfehérváron). A laktanyákban is egyre nyíltabban hangoztak el pártellenes kijelentések, a hadsereg megreformálására irányuló követelések, fokozódott a felsőbb katonai vezetés iránti ellenérzés.

A kádári értékelés szerint „becsülettel helytállt” alakulatok magatartását alapvetően a parancsnok beállítottsága határozta meg. Ilyen alakulat volt a már hírhedetté vált kiskunhalasi 37. gépkocsizó lövészezred is, ahol a fegyver átadása, vagy az átállás a parancs szerint agyonlövetéssel járt. Az október 26-án Budapestre rendelt alakulat

⁵³ HL 56-os gy. 8. ö. e. 139. f. Békási Sándor ezds. jelentése.

⁵⁴ *Győrkei – Horváth* 42. o.

⁵⁵ HL 56-os gy. 3. ö. e. 145. f.

⁵⁶ HL 56-os gy. 8. ö. e. 38. f. HI Tanulmánya.

tűzharcba keveredett a felkelőkkel, páncéltörő ágyúkkal, aknavetőkkel, légvédelmi géppuskákkal lőtte azokat,⁵⁷ majd – az ezred jelentése szerint – több fegyverrel elfogott felkelőt a statáriumra hivatkozva a helyszínen agyonlőttek. A Központi Vezetőség értékelése szerint a csapatokat ostobán beengedték a tömeg közé, „...akik barátkozva lefegyverezték őket. De azokat az objektumokat, melyekre parancsot kaptak, mindet megvédték, sőt vissza is foglalták. Ha a csőcseléket felmentjük a felelősség alól, akkor ez vér szempontjából rengeteg áldozatot jelent. Ha a demoralizált csapatokat a párt cserbenhagyja, akkor e demoralizált csapatok otthagyják helyüket, és sokkal több vér folyik...”⁵⁸ Földes László felszólalása része volt annak a vitának, amelyben a politikai, illetve a katonai megoldás hívei ütköztek meg egymással. A politikai vezetésnek lépnie kellett, hiszen a helyzet egyre feszültebbé vált és a már felbomlóban lévő Belső Karhatalmat nem lehetett bevetni. A szovjetellenes hangulat egyre nőtt, így féltő volt, hogy a harcokba még be nem kapcsolódott, de a felkelőkkel szimpatizáló lakosság végleg a kormány ellen fordul.

Október 26-án 16 óra 13 perckor a rádió beolvasta az MDP KV új nyilatkozatát, mely többek között Nagy Imre vezetésével új, nemzeti kormány megválasztására, a szovjet kormánnyal való tárgyalásra, csapataik visszavonására tett ígéretet, továbbá, ha este 22 óráig leteszik fegyvereiket, a fegyveres harc minden résztvevőjének amnesztiát helyezett kilátásba.⁵⁹

Október 27-én reggel Bata István honvédelmi miniszter utolsó távmondati parancsában (ezen a napon a honvédelmi tárca irányítását Janza Károly altábornagy vette át) a legfontosabb objektumok, a lőszer-és fegyverraktárak, a Pártbizottság, a Tanács, a Posta stb., őrzésére, a helyőrségbe vezető utak ellenőrzésére, a járőrözés megszervezésére, a fegyveres ellenállás megsemmisítésére, illetve a katonai rend minden eszközzel történő fenntartására adott utasítást.⁶⁰

Györkei Jenő és Horváth Miklós hadtörténészek ezt a napot, a legfelsőbb politikai és katonai vezetés utolsó erőfeszítéseiként értékelik hatalmuk megtartása érdekében.⁶¹ Ennek eszközei természetesen a már elmúlt napokban is „bizonyított” alakulatok voltak.

A 3. hadtest parancsnoka, Gyurkó Lajos vezérőrnagy – a régi és új honvédelmi miniszter utasításainak szellemében – többek között Kecskemét „ellenforradalmároktól” való megtisztítására adott utasítást és „repülőgépekről géppuskáztatta, illetve gépágyúztatta a cigányvárost.”⁶² A légi erőt Kiskőrösön, Tiszakécskén és Csongrádon is alkalmazták. A 66. tarackos tüzérezred jelentése szerint a polgári lakosság békés megmozdulását fegyverekkel igyekeztek megakadályozni, a kecskeméti műúton vonuló békés tömegre tüzet nyitottak, majd kézigránátot dobtak.⁶³ A Bata István által kiadott

⁵⁷ HL 56-os gy. 2. ö. e. 98-99. f. A kiskunhalasi 37. lövészezred jelentése. L. erről még *Hódosán Imre: Cselédkönyvtől a tölgyfalombig*. Budapest, 1984.

⁵⁸ MDP Dokumentumok, 75. o. Földes László felszólalása.

⁵⁹ A magyar forradalom és szabadságharc a hazai rádióadások tükrében. 1956. október 23 – november 9. Free Europe Press., New York (a továbbiakban: FEP).

⁶⁰ HL 56-os gy. 3. ö. e. 14. f.

⁶¹ *Györkei – Horváth* 65.o.

⁶² HL 56-os gy. 2. ö. e. 512. f. A 3. hadtest jelentése.

⁶³ HL 56-os gy. 2. ö. e. 417. f.

intézkedéseket látszott alátámasztani az új honvédelmi miniszter, Janza Károly altábornagy első parancsa is, melyben a fegyveres góccok felszámolásának folytatására és a további riadókészültség fenntartására utasította a csapatokat.

A már említett kiskunhalasi 37. gépkocsizó lövészezred harci szelleme ezen a napon is töretlen volt. Parancsot kértek a Killián laktanya és a Corvin köz kifüstölésére.⁶⁴ Bár a jelentés szerint azt sem a HM, sem a szovjet vezetés nem engedélyezte, a Corvin közti fegyveres csoportok felszámolásának a terve ekkorra már megszületett, az október 28-án hajnalban, két irányból megindított támadás kudarcba fulladt.

A fordulat napjai

Október 28-i Szabad Nép „Híven az igazsághoz” c. vezércikke elutasította az előző napok eseményeinek „ellenforradalmi, fasiszta puccskísérletként” való megbélyegzését. A megmozdulások értékelését követően 5 pontban összegezte a legsürgősebb tennivalókat, így azt is, hogy „...minden eszközt fel kell használni népünk, rendszerünk, demokratikus programunk védelmében. E tekintetben közös alapra kell hogy kerüljön a három-négy nappal ezelőtt tüntető tömeg, a magyar ifjúság, az egész nép, a párt és az új nemzeti kormány.”⁶⁵

13 óra 20 perckor – a pártvezetés szovjetekkel egyeztetett döntésének megfelelően – Nagy Imre azonnali tűzszünetet rendelt el és utasította a fegyveres erőket, hogy csak az őket ért támadás esetén tüzeljenek.

17 óra 25 perckor ismét a miniszterelnök szólt a magyar néphez. Nyilatkozatában – a pártvezetés új álláspontját ismertetve – „az elmúlt évtized szörnyű hibáinak és bűneinek végzetes következményei” miatt kibontakozott „nagy, egész népünket átfogó és eggyé forrasztó nemzeti, demokratikus” mozgalommá nyilvánította az előző napok megmozdulásait. A „harcok közepette megszületett a demokratikus nemzeti egység, függetlenség és szocializmus kormánya” nevében bejelentette a szovjet csapatok azonnali kivonását Budapestről, illetve a szovjet haderő teljes kivonásáról folytatandó tárgyalások megkezdését.⁶⁶ Elismerte a forradalmi bizottságok, munkástanácsok létjogosultságát, ígéretet tett arra, hogy az újonnan felállítandó karhatalomba bevonják a munkásokat és a fegyveres fiatalokat is, majd megígérte az ÁVH felszámolását.

Ugyanezen a napon Janza Károly altábornagy, honvédelmi miniszter távmondatot intézett az alakulatokhoz, melynek utolsó mondata így hangzott: „A néphadsereg katonái az eddigi küzdelmek során népünk többségének támogatásával álltak a nép hatalmának védelmében és a rend helyreállításában a rend és a fegyelem érdekében eddig tett tevékenységeikért, ezúton mondok köszönetet népünk hű fiainak.”⁶⁷

Joggal feltehető a kérdés: Mit köszönt meg a hadseregnek Janza altábornagy, aki előző nap még az ellenforradalmi fegyveres góccok felszámolásáról intézkedett?

⁶⁴ HL 56-os gy. 2. ö. e. 102. f. A kiskunhalasi 37. lövészezred jelentése.

⁶⁵ Magyar Krónika. 1956 sajtója október 23 – november 4. Budapest, 1989. (a továbbiakban: '56 sajtója) 93-95. o.

⁶⁶ A magyar forradalom és szabadságharc a rádióadások tükrében. 1956. október 23 - november 9. 101-102. o.

⁶⁷ HL 56-os gy. 3. ö. e. 15-16. f.

Az események átértékelése a következő napokban jelentős fordulatot hozott a hadsereg életében is. Szűcs Miklós ezredes, akkor a vezérkar hadműveleti osztályának vezetője, visszaemlékezésében a következőket írja erről: „A tisztikar..., amely korábban becsületesen végrehajtotta a vezetés parancsait, teljesen bizonytalanná vált, sőt nyugodtan állíthatom: meghasonlott. Ha nem ellenforradalom volt az, ami eddig történt...akkor aki eddig lőtt vagy lövetett a felkelőkre, az a nép, a forradalom ellensége.”⁶⁸

A jelentésekből kiderül, hogy sok olyan tisztet, aki az új értékelés szerint a „nép és a forradalom ellensége” volt, alakulata váltott le és vett őrizetbe, vagy tiltott ki a laktanyából. Volt olyan is, aki, félve a felelősségre vonástól, a szovjet csapatoknál keresett menedéket, s később részt vett a november 4-én bekövetkező újabb szovjet katonai beavatkozásban. Sőt, a biztonság kedvéért a legkompromittáltabb vezetőket – így Hegedűs Andrást, Gerő Ernőt, Bata Istvánt és Piros Lászlót és családjukat – éjszaka Moszkvába szállították. Szűcs Miklós megemlíti könyvében, hogy tököli letartóztatásuk másnapján – november 4-én – a szovjet katonák között látta viszont a felfegyverezett Piros Lászlót és több magas rangú államvédelmi tisztet is.⁶⁹

Azok az alakulatok, amelyek eddig is a forradalmi erőket támogatták, vagy csak passzívan szemlélték az eseményeket, a 28-i fordulattal igazolva látták magatartásuk helyességét és aktívan bekapcsolódtak a forradalom vívmányainak megvédésébe, az új kormány célkitűzéseinek megvalósításába, de sok alakulatnál már ekkor felvetődött a szovjet erők elleni harc gondolata is. Ez történt a marcali 68. műszaki zászlóaljnál is.

„Az éjszaka folyamán (október 29-én – Zs. I.) Fejes Lajos alezredes, a hadosztály parancsnoka telefonon beszélgetést folytatott Varga örnaggyal és közölte vele, hogy hajnalban az egész Dunántúl indul Budapestre az oroszok ellen önkéntes alapon...Ebbe Varga örgy. beleegyezett.”⁷⁰ – olvasható a zászlóalj jelentésében.

Többnyire a fentiekben ismertetett magatartásformák jellemezték október 28-tól a hadsereget, de mint később bebizonyosodott, csak a tisztikar kisebb része kívánt valódi, radikális változásokat. Gyurkó Lajos vezérőrnagy volt az, aki a kormány politikai álláspontjának megváltozása ellenére az utolsó pillanatig kitartott saját elvei mellett. Október 28-án folytatta Kecskeméten a „cigányváros” lövetését. A harcok során hét polgári személy vesztette életét. Ismét bevetésre került a légierő Kaposváron és Barcon.

Október 29-én Szabadszálláson a fegyvert követelő tömeg megpróbált bejutni a 16. közepes harcokoszad laktanyájába, mire az őrség tüzet nyitott rájuk. A jelentés szerint nem követelt emberéletet az akció, de 15 tüntető megsebesült. Október 31-én azonban már Gyurkó is a biztonságosabb Szovjetuniót választotta.

Október 29-én a honvédelmi miniszter tárgyalásokba kezdett a fegyveres csoportok vezetőivel, s megállapodás született arról, hogy a szovjet csapatok kivonulása után a felkelők leteszik fegyvereiket a magyar katonák előtt, majd az újjászerveződő rendőrséggel együtt részt vesznek a rend helyreállításában. Megindultak az egyeztetések a szovjet csapatok kivonásának menetéről is.

⁶⁸ Szűcs Miklós: Ezredes voltam 1956-ban a vezérkarnál. Budapest, 1989. 94. o.

⁶⁹ Uo. 127.o.

⁷⁰ HL 56-os gy. 3. ö. e. 264. f.

A szovjet pártelnökség Magyarországgal kapcsolatos tanácskozásainak anyagaiból kiderül, hogy ha csak rövid ideig is, de a hruscsovi vezetés számolhatott a békés, a varsóihoz hasonló megegyezés lehetőségével, így támogatta az új kormány megszilárdítását egy-két demokratikus vezető bevonásával és csapatainak kivonását is tervbe vette.⁷¹

A szovjet hadsereg által védett objektumok őrzését a magyar csapatoknak kellett átvenniük, ezért ilyen és más jellegű karhatalmi feladatok ellátására jelentős csapatmozgások indultak Budapest irányába. Menetet vezényeltek a bajai 25. lövészezred, a jászberényi 50. tüzérezred, a kiskunmajsai 31. lövészezred és a kalocsai 24. rohamlövegezred részére. További erősítésükre 30-án felrendelték a kaposvári 26. lövészezredet, de a lőszer- és az élelmiszerszállítását is a hadseregre bízták.⁷²

Ezzel párhuzamosan jelentős erőket küldtek a nyugati határ megerősítésére is: a győri 90. lövészezredből 450 főt, a fertődi 16. tüzérezredből 53 főt (összesen 900 katonát a 32. lövészhadosztály állományából).⁷³ Földes Gábor és társai perének egyik vádpontja mégis az volt – Feksz László, a győri határőrkerület parancsnokának vallomása alapján –, hogy nyitva hagyták a nyugati határt.

A bizonytalanság napjai

A történészek és a visszaemlékezők egy része állítja, hogy a hadsereg október 28-29-én még ütőképes volt, azonban az új kormány ártértékelést követően kiadott intézkedései és a felállításra kerülő önkormányzati, katonai szervek dezorientáltak és harcképtelenné tették a magyar haderőt, ezért nem vehette fel a harcot november 4-én a szovjet hadsereggel. Ezen kijelentéssel több szempontból sem lehet egyetérteni, de vegyük sorba ezeket az események tükrében.

Október 30-án a minisztertanácson belül egy szűkebb, többpárti kabinet jött létre, melynek tagjai Nagy Imre, Tildy Zoltán, Kovács Béla, Erdei Ferenc, Kádár János és Losonczy Géza voltak, s délután 14.30-kor Nagy Imre a rádióban bejelentette az egypártrendszer megszüntetését, a koalíciós kormány létrejöttét. Közvetlenül utána Tildy Zoltán a begyűjtési rendszer megszüntetéséről és a szabad választások előkészítéséről szolt.

Országszerte több helyen már korábban is megalakultak, de október 30-án Janza Károly honvédelmi miniszter parancsára immár valamennyi honvédségi szervnél fel is kellett állítani a Forradalmi Katonai Tanácsokat: „1./ Valamennyi honvédségi szervben és intézetben, a magasabb egységek törzseiben, az egységekben, az ezredekben és önálló zászlóaljokban demokratikus formában a katonák és tisztek együttes gyűlésen haladéktalanul válasszák a Forradalmi Katonai Tanácsokat. 9-11 tagot célszerű választani, melyben képviselve legyenek mind a honvédek és a tiszthelyettesek, mind a tisztek. 2./ A katonai tanácsok feladata minden fokozaton a parancsnokok fontosabb intézkedéseinek

⁷¹ Döntés a Kremlben, 1956. A szovjet pártelnökség vitái Magyarországról. (Szerk.: *Vjacseszlav Szereda* és *Rainer M. János*) Budapest, 1996. 43-44. o.

⁷² Készült a 3. és a 6. hadtest jelentései alapján. HL 56-os gy. 2. és 3. ő. e.

⁷³ Uo.

megvitatása. Aki a katonai tanácsok által megerősített intézkedéseknek ellenszegül, az vét a forradalmi fegyelem ellen és vele szemben a törvényeink előírásainak szellemében kell eljárni.”⁷⁴

A katonai jelentések többsége és a már fent említett történészek a Katonai Tanácsok felállításában és tehetségtelen vezetőiben látják a haderő végleges felbomlását. Elkerülhetetlen volt, hogy az új kormány feltétlen hívei mellett pozícióba kerüljenek olyanok is, akik az aktuális politikai fordulatokhoz igazodva váltottak köpönyeget. A Rákosi-korszak jellemromboló hatását nem lehetett egyik pillanatról a másikra kitörölni. A szovjet hadsereg elleni bevetés gondolata még egy magas harcértékű és egységes szellemű magyar haderő birtokában is kockázatos lett volna, az akkori helyzetben pedig végzetes, hiszen a november 4-i bevonuláskor szórványosan kialakult harcok is jelentős veszteségeket eredményeztek.

A nemzetközi feltételrendszer változása október 30-án és 31-én új helyzetet teremtett. Október 30-án Mikojan és Szuszlov a szovjet vezetésnek a budapesti és az országos politikai helyzet romlásáról számolt be, de jelentésükben kitértek a hadsereg kérdésére is: „Van azonban egy nagy veszély: a magyar hadsereg mindeddig várakozó álláspontot foglalt el. A mi katonai tanácsadóink azt mondják, hogy a magyar tisztek és tábornokok viszonya a szovjet tisztekhez az utóbbi időben megromlott, nincs meg az a bizalom, ami korábban megvolt. Előfordulhat, hogy a felkelők ellen bevetendő magyar egységek átállnak a felkelőkhöz, és akkor ismét a szovjet csapatok hadműveleteire lesz szükség ... egyelőre nem tervezünk új alakulatokat behozni, arra számítva, hogy a kormány megbirkózik a Magyarországon kialakult helyzettel... Azt javasoljuk, utasítsák a honvédelmi minisztert (Zsukov – Zs. I.), hogy állítsa le a csapatok küldését Magyarországra, és folytassa összpontosításukat szovjet területen. Amíg a magyar csapatok nem tanúsítanak ellenséges magatartást, a jelenleg itt tartózkodó csapatok elégségesek. Ha a helyzet tovább romlik, akkor persze újból át kell tekinteni az egész kérdést.”⁷⁵

Ugyanezen a napon a szovjet kormány nyilatkozatot adott ki arról, hogy új alapokra kívánja helyezni a szocialista országokkal való viszonyát, mégpedig a teljes egyenjogúság, a területi integritás tiszteletben tartása, az állami függetlenség és szuverenitás, az egymás belügyeibe való be nem avatkozás elveire építve.⁷⁶ A rádióban Nagy Imre és Janza Károly bejelentette, hogy megindultak a tárgyalások a szovjet csapatok teljes kivonásáról, s hogy másnap hajnalig elhagyják a főváros területét is. Ma már sajnos tudjuk, hogy a szovjet kormány „gesztusa” az országra kimondott halálos ítéletet jelentette, s a „teljes kivonás katonai biztosításának” indokával újabb csapatok lépték át a határt.

A megújuló invázióról értesülve, október 31-én Nagy Imre hiába kért magyarázatot Andropovtól, a Szovjetunió magyarországi nagykövetétől, nem volt elfogadható indok. Az október 30-án megalakult Forradalmi Honvédelmi Bizottmány – mely összefogta a katonatanácsok küldötteit és a felkelőcsoportok képviselőit – felhívást tett közzé,

⁷⁴ HL 56-os gy. 8. ö. e.

⁷⁵ Hiányzó lapok, 125-126.o.

⁷⁶ Györkei – Horváth 140. o.

melyben követelte a szovjet csapatok teljes kivonását, a Varsói Szerződés felmondását, s ennek nem teljesítése esetén a fegyveres harcot helyezték kilátásba. Sok laktanyában megkezdődött egy esetleges támadás elleni védelem megszervezése, azonban komolyabb haderő összehívására – néhány kísérletet kivéve – nem került sor.

November 1-jén Nagy Imre a katonai megszállás elkerülése érdekében bejelentette, hogy Magyarország kilép a Varsói Szerződésből és kinyilvánította az ország semlegességét. Azonban a szovjet kormány már elindult arra a „körútjára”, melynek során egyeztető tárgyalásokat folytatott az újabb szovjet katonai beavatkozásról

November 4-én hajnalban „...a szovjet csapatok megkezdtek Magyarországon területén a rend helyreállítását és a népi demokratikus hatalom visszaállításával kapcsolatos hadműveleteket,”⁷⁷ melyek során a Magyar Néphadsereg alakulatait – a szórványos ellenállás ellenére – lefegyverezték és szétkergették.

⁷⁷ Hiányzó lapok, 135. o.

1. MELLÉKLET

146

1.sz. melléklet

SZIGORUAN TITKOS I

Különösen fontos I

1.sz. példány.

K i m u t a t á s

a Magyar Néphadsereg 1956. őszi tervezett létszámáról
magasabb egységenként.

Megnevezés.	ti. ti-i hallg.	tsz. tts.	sor- tts.	honv. növ.	Kat. össz:	Pa.
Hds. parancsnokság.	378	55	32	58	523	97
3.löv.hdt.pság. + közv.	413	181	323	1539	2456	183
27.löv.ho.	1048	373	1084	4490	6995	96
27.löv.ho.	950	329	970	4021	6270	96
5.g.ho. <small>MADÁRPÉLÉMI LEVÉLTÁR TULAJDONOS</small>	925	326	1003	3905	6159	94
3.löv.hdt.össz:	3336	1209	3380	13955	21880	469
6.löv.hdt.pság. + közv.	413	181	323	1539	2456	183
9.löv.ho.	1054	398	1152	5281	7885	96
32.löv.ho.	1054	398	1152	5281	7885	96
7.g.ho.	1128	378	1270	5308	8084	94
6.löv.hdt.össz:	3649	1355	3897	17409	26310	469
38.kiv.lgv.tü.ho.	350	144	319	1519	2332	56
34.ö.á.tü.e.	103	30	95	460	688	13
87.ö.pct.tü.e.	83	32	76	365	556	15
12.mü.ut.dd.	177	90	188	989	1444	30
35.ö.ö.nhk.e.	105	30	159	353	647	12
43.ö.hir.e.	114	44	146	620	924	6
ö.vv.sz.d.	11	3	22	77	113	-
→ Pc. sz. kik. e.						
Hds. összesen:	8306	2992	8314	35805	55417	1157
<u>H.M. közv.alakulatok.</u>						
8.löv.ho.	950	329	970	4021	6270	96
35.ö.hk.e.	122	30	163	363	678	12
Pc. sz. kik. e.	153	70	158	1368	1749	24
30.öttö.tü.ho.	561	168	402	1936	3067	64

1.	2.	3.	4.	5.	6.	1717
36. p. pct. tü. e.	83	32	76	377	568	20
25. vre. ho.	1038	331	645	1137	3151	299
66. vre. ho.	1053	342	663	1161	3219	299
16. ö. ve. re. e.	152	69	84	178	483	67
Re. mü. tts. kik. e.	98	16	9	367	490	85
Bp. lgv. tü. csop.	776	230	1041	5488	7535	182
15. h. lgv. tü. ho.	235	80	247	1206	1768	78
58. h. lgv. tü. ho.	285	106	302	1498	2191	94
20. ö. OLLÉP. hír. e.	95	70	109	636	910	21
45. rt. e.	180	134	172	457	943	10
54. rt. e.	163	128	206	433	930	10
16. techn. tts. kik. e.	93	33	87	429	642	57
H. lgv. tts. kik. e.	61	20	63	476	620	57
37. po. hid. dd.	138	83	186	1221	1628	30
1. ö. mű. ép. zj.	41	12	44	367	464	71
2. ö. akku. zj.	34	14	43	359	450	10
32. ö. hír. e.	96	58	95	468	717	9
102. ráf. e.	125	283	273	230	911	98
9. ö. vv. zj.	46	16	41	171	274	15
64. hhj. e.	76	75	74	155	380	12
H. M. közv. ala.-ok össz:	6654	2729	6153	24502	40038	1720
Csapatok összesen:	14960 14534 -426	5721 5408 -313	14467 13944 -523	60307 60984 -677	95455 95171 -284	2877 1990 -887
Ra.-ak, szert-ak, intéze- tek hátországi szervek	9457	1735	810	7543	19545	17123
Hds. 1956. őszi létsz. össz:	24417	7456	15277	67850	115000	20000
Hds. jelenlegi létsz. össz:	29000	9000	16305	70695	125000	25000
Különbözet	-4583	-1544	-1028	-2845	-10000	-5000

Loó' Sándor aláír.

- 2 -

*6. előzetes
vagy más. melléklet
1010*

2. MELLÉKLET

A 4. MAGYAR HADSEREG HADRENDJE

3. hadtest

<i>Hadtestközvetlenek (parancsnokság: Kecskemét)</i>		
21. tü. e. Kiskőrös	75. pct. tü. o. Jánoshalma	1. gkv. k. isk. Szeged
18. tü. e. Kecskemét	2. lgv. tü. o. Szentés	
	19. mű. zlj. Szolnok	
	19. hír. zlj. Kecskemét	
	29. mű. zlj. Baja	

<i>12. lövészadosztály (parancsnokság: Kalocsa)</i>		<i>17. lövészadosztály (parancsnokság: Kaposvár)</i>
14. löv. e. Nagyatád	97. lgv. tü. o. Baja	57. f. szd. Kaposvár
26. löv. e. Kaposvár	27. pct. tü. o. Nagyatád	
29. löv. e. Nagykanizsa	59. mű. zlj. Baja	
42. hk. e. Marcali	42. hír. zlj. Kaposvár	
47. tü. e. Dombóvár	92. mű. zlj. Marcali	

<i>27. lövészadosztály (parancsnokság: Kiskunfélegyháza)</i>			
25. löv. e. Baja	6. lgv. tü. o. Szeged	8. f. szd. Kiskunfélegyháza	300. tü. j. mű. Kiskunfélegyháza
31. löv. e. Kiskunmajsa	72. pct. tü. o. Szeged		
37. löv. e. Kiskunhalas	14. mű. zlj. Szeged		
7. tü. e. Kiskunhalas	26. hír. zlj. Kiskunfélegyháza		
29. tü. e. Kkfélegyháza			
43. hk. e. Baja			
17. löv. e. Szeged			
4. hk. rolg. e. Kiskunfélegyháza			

<i>5. gépesített hadosztály (parancsnokság: Kecskemét)</i>		
12. g. e. Kecskemét	88. lgv. tü. o. Orgovány	174. j. zlj. Kecskemét
19. g. e. Kiskőrös	53. mű. zlj. Csongrád	302. tü. j. mű. Kecskemét
66. tü. e. Táborfalva	81. hír. zlj. Szabadszállás	116. hk. tts. kik. zlj. Kalocsa
16. k. hk. e. Szabadszállás	2. f. zlj. Kecskemét	
24. hk. rolg. e. Kalocsa		

6. hadtest

<i>Hadtestközvetlenek (parancsnokság: Székesfehérvár)</i>		
34. tü. e. Esztergom	63. lgv. tü. o. Polgárdi	2. gkv. k. isk. Sárbogárd
	33. pct. tü. o. N.kanizsa	
	75. hír. zlj. Sz.fehérvár	
	82. mű. zlj. Komárom	

<i>9. lövészadosztály (parancsnokság: Keszthely)</i>		
32. löv. e. Lenti	18. lgv. tü. o. N.kanizsa	6. f. szd. Keszthely
33. löv. e. Zalaegerszeg	58. pct. o. Tapolca	
38. löv. e. Tapolca	68. mű. zlj. Marcali	
38/1. zlj. Újdörögöd	45. hír. e. Keszthely	
32. tü. e. Zalaegerszeg	8. lgv. tü. o. Keszthely	
31. tü. e. Marcali		
27. hk. e. Tapolca		

<i>32. lövészadosztály (parancsnokság: Pápa)</i>			
75. löv. e. Veszprém	27. lgv. tü. o. Lepsény	39. f. szd. Pápa	304. tü. j. mű. Pápa
90. löv. e. Győr	41. pct. tü. o. Veszprém		
(90/3. zlj. Komárom)	30. mű. zlj. Mmóvár		
94. löv. e. Pápa	91. hír. zlj. Pápa		
16. tü. e. Fertőd			
52. tü. e. Polgárdi			
31. hk. rolg. e. Tata			
9. hk. rolg. e. Pápa			

<i>7. gépesített hadosztály (parancsnokság: Esztergom)</i>		
6. g. e. Eger	51. lgv. tü. o. Esztergom	104. j. zlj. Esztergom
8. g. e. Piliscsaba	67. mű. zlj. Szentendre	305. tü. j. mű. Esztergom
15. g. e. Aszód	93. hír. zlj. Esztergom	117. hk. tts. k. zlj. Esztergom
33. köz. hk. e. Esztergom	83. f. zlj. Gyöngyös	
26. köz. hk. e. Hatvan (átalakult volna hk. rolg. zászlóaljja 1956/57-ben)		
50. tü. e. Jászberény		

Hadseregközvetlenek

<i>38. kiv. lgv. tü. ho. (parancsnokság: Budapest)</i>	
27. e. Szolnok	34. ágyús tü.e. Tolna
35. e. Dunaföldvár	87. ö. pct. tü. e. Tab
52. e. Vác	
86. e. Börgönd.	
12. mű. dd. Kalocsa	61. ö. vv. szd Tab
35. n. hk. e. Verpelét	7. ö. rt. szd. Budapest
43. ö. hír. e. Budapest	
Pc. tts. kik. e. Rétság	

A HM parancsnoksága alá tartozó alakulatok

<i>8. ö. lövészadosztály (parancsnokság: Békéscsaba)</i>		
48. löv. e. Debrecen	92. pct. tü. o. Karcag	50. f. szd. Békéscsaba
52. löv. e. Nyíregyháza	15. mű. zlj. Szentés	
62. löv. e. Hódmezővásárhely.	59. hír. zlj. Békéscsaba	
14. lgv. tü. e. Hódmezővásárhely	98. pct. tü. o. Békéscsaba	
10. tü. e. Orosháza		
52. hk. rolg. e. Mezőtúr		
93. löv. e.		
44. köz. hk. e. Abasár		

<i>30. á. tüzérhadosztály (parancsnokság: Cegléd)</i>		
19. e. Nygkőrös		
44. e. Szabadszállás		
45. e. Cegléd		
103. e. Cegléd		
56. av. e. Szolnok		
36. ö. pct. tü. e. Kiskunhalas	9. ö. vv. zlj. Kistarcsa	OLLEP
37. pont. hd. dd. Ercsi	102. rád. f. e. Budapest	2 lgv.ho.
1. ö. mű. ép. zlj. Budapest	64. hh. dd. Budapest	2 vadászrepülő ho.
2. ö. aknak. zlj. Marcali		2 jelő. e.
		1 hír.e.

3. MELLÉKLET

A MAGYAR NÉPHADSEREG ORSZÁGOS KARHATALMI
SZOLGÁLATA. (1956. 03.)

3. HADTEST Kecskemét			
5. g. ho. 636 fő Győr	12. löv. ho. 785 fő Kalocsa	17. löv. ho. 583 fő Kaposvár	12. mű. dd. 362 fő Tolna

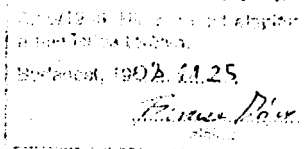
6. HADTEST Székesfehérvár			
7. g. ho. 1163 fő Esztergom	9. löv. ho. 531 fő Keszthely	32. löv. ho. 462 fő Pápa	37. po. hd. dd. 162 fő Ercsi

9. HADTEST Budapest			
4. g. ho. 688 fő Gyöngyös	8. löv. ho. 585 fő Békéscsaba (HM közv. lesz)	27. löv. ho. 536 fő Kiskunfélegyháza (3. Hdt. alá kerül)	

4 MELLÉKLET

4.sz.melléklet a 003234/57VK.Szerv.és M.Csf. számhoz

851

Szigorúan Titkos!

....sz. példány

K i m u t a t á s

a hadsereget ért anyagi károkról és veszteségekről.

I. Anyagi károk és veszteségek megoszlása fegyvernemenként.

1. Gépjármű és páncélos anyag	483 millió Ft.
2. Tüzérségi anyag:	467 millió "
ebből:	
- a./ lövészfegyverek	54 millió "
- b./ lövegek és aknavetők	75 millió "
- c./ optikai anyagok, műszerek, lokátorok	168 millió "
- d./ löszerek	170 millió "
3. Hadtáp anyagok	188 millió "
4. Híradó anyagok	140 millió "
5. Repülőanyagok és a lgv.tüzelőállásokban bekövetkezett károk	89 millió "
6. Műszaki anyagok	29 millió "
7. Vegyvédelmi anyagok	20 millió "

Ö s s z e s e n : 1.416 millió Ft.

II. A károk és veszteségek megoszlása a főbb anyagok szerint.

1.200 db. gépkocsi	17.000 db látcső
30.200 db géppisztoly	7 db MOSZT-2 lokátor
16.200 db karabély	3.500 db különféle rádió
1.420 db golyószóró	17.500 db távb.készülék
271 db géppuska	1.050 db különféle távb.közp.
34 db 57 mm pct.á.	103 millió Ft.értékű ruhászat
89 db 37 mm lgv.á.	